

Jobba Vidare!

Tips från Funkisprojektet för fortsatt arbete med normkritik i funktionshinderorganisationer

Normer är regler i samhället om hur det är vanligt att vara, vanligt att leva och vanligt att se ut.

RFSL Förbundet

RFSL Förbundet är ett förbund för homosexuella, bisexuella, transpersoner och queera personer.

RFSL arbetar för att hbtq-personer ska ha samma rättigheter, möjligheter och skyldigheter som heterosexuella cis-personer.

En cis-person är en person där kropp, juridiskt kön och könsuttryck är samma som tvåkönsnormen.

RFSL arbetar med flera saker, till exempel utbildning och information.

RFSL har mycket lång erfarenhet av att arbeta normkritiskt.

Lag mot diskriminering

Vi arbetar mest med normer som hör ihop med lagen om diskriminering.

I lagen står att det är förbjudet att diskriminera en person på grund av: kön, könsöverskridande identitet eller könsöverskridande uttryck, sexuell läggning, funktionshinder, etnisk tillhörighet, religion eller annan tro och ålder.

Förstå funktionsnormen

Med Funkisprojektet arbetar RFSL med att få fler att förstå funktionsnormen.

Funktionsnormen tänker inte på att någon kan ha en funktionsnedsättning. Samhället byggs från den normen, till exempel att det inte finns hiss i alla hus.

Funkisprojektet vill göra platser och aktiviteter tillgängliga för alla oavsett funktionsförmåga.

Material för att fortsätta med normkritiskt hbtq-arbete i funktionshinderorganisationer

Hej!

I din hand håller du ett häfte för att få veta mer om alla människors rättigheter och för att fortsätta arbeta för alla människors rätt att få vara sig själva.

Det är ett material för dig som är medlem, är med styrelsen eller jobbar inom en funktionshinderorganisation.

Funkisprojektet är ett projekt som RFSL Stockholm och RFSL har tillsammans.

Materialet är en del av en utbildning om normkritik med fokus på hbtq-frågor.

HBTQ är en förkortning av flera ord. H står för homosexuell, B för bisexuell, T för transpersoner och Q för queer. Hbtq är sexuell läggning, könsidentitet och könsuttryck.

Normkritik

Normkritik är ett sätt att arbeta för att skapa större jämlikhet i samhället.

Det är att byta fokus från personer som bryter mot normer och istället studera det som många tycker är normalt.

Vi vill att häftet ska vara ett stöd och en hjälp för ert fortsatta arbete.

Använd häftet som ni vill och som passar er. Gör om övningar, lägg till och ta bort övningar. Det viktiga är att ni fortsätter att studera er organisation, er verksamhet och er själva på ett normkritiskt sätt.

Inte funktionsnedsättning

Vi använder inte ordet funktionsnedsättning.
En del människor kan tro att det är något dåligt med en "nedsättning" och tänka att personer med funktionsnedsättning är sämre än de som inte har en funktionsnedsättning.

Funktionsvariation

Vi säger istället normbrytande funktionsvariation.
Det är för att visa att man kan bli behandlad på ett annorlunda sätt om man bryter mot funktionsnormerna.

Bilder

Fotograf Mahshid Rasti har tagit bilderna.
Personerna på bilderna är modeller från Funkimodels.

Citat

Citaten i häftet kommer från Funkisrapporten.
Citat är att säga eller skriva något som en annan person har sagt.

Ordlista

Sist i häftet finns en ordlista.

Arbetsgrupp

Lisa Ericson, Kristina Ullgren, Johanna Nyberg och Emma Rasmusson arbetar med Funkisprojektet och har skrivit materialet.

Tack

Tack till Christine Bylund från STIL.
STIL är Independent rörelsen i Sverige.
Tack också till Kait Bessing från SRF.
SRF är Synskadades riksförbund.
Christine och Kait har läst häftet och kontrollerat allt som står.

Innehållsförteckning

Funkisprojektet.....	6
Varför är det viktigt att arbeta med hbtq-frågor i en funktionshinderorganisation?	6
Vad är normkritik?	7
Hur funkar heteronormen?	10
Funktionsnormen	13
Fortsätta jobba	14
Hur kan man möta motstånd?	17
Tips på normkritisk aktivitet.....	19
Titta normkritiskt på er förening.....	21
Ordlista	25
Information, kontakt och tips!	31
Fler böcker	32

Funkisprojektet

Vi i Funkisprojektet vill ändra normer som diskriminerar så att alla kan vara den man vill vara och leva det liv man vill leva.

Vi vet att normer om funktionsvariation, sexuell läggning, kön, hudfärg, ålder, religion, könsidentitet och könsuttryck påverkar hur andra människor är mot dig.

Det kan också påverka dina rättigheter.

Normerna gäller där vi bor, där vi jobbar och vilka som får synas och höras i en organisation.

Funktionsvariationer och sexualitet

RFSL Stockholm startade Funkisprojektet. Det var när Lisa Ericson, Johanna Nyberg och andra förstod att många behöver veta mer om normbrytande funktionsvariationer och sexualitet.

Vi vill att Funkisprojektet ska göra det lättare för hbtq-personer med erfarenhet av normbrytande funktionsvariationer att kunna leva det liv man vill utan att normer sätter stopp för det.

Oavsett var man jobbar eller var man bor.

Varför är det viktigt att arbeta med hbtq-frågor i en funktionshinderorganisation?

Att kämpa för mänskliga rättigheter är mycket viktigt för RFSLs arbete.

För funktionshinder-organisationerna är det också mycket viktigt.

Men det kan vara svårt att förstå vilka normer som styr och bestämmer i en organisation.

Att bryta mot normer kan göra att andra tycker att man är konstig.

Det kan leda till diskriminering, hot och våld.

Många tror att man bara kan bryta *en* norm.
Det gör att de tror att en person med normbrytande funktionsvariation är en heterosexuell cis-person.

Alla ska känna sig trygga

Vi vill att detta häfte ska hjälpa er att få en organisation där alla känner sig välkomna och trygga och ingen behöver vara orolig för att bli kränkt.

Ingen ska behöva tänka på vad andra människor tänker och säger om du kommer ut som homosexuell eller transperson.

Att jobba med normkritik och hbtq-frågor är ett viktigt arbete.

Vi måste förstå att det tar tid att arbeta med förändring och att vi ska fortsätta kämpa.

Vad är normkritik?

Normkritik är ett sätt att möta människor med respekt och att följa diskrimineringslagen.

Det är viktigt att komma ihåg att i varje organisation och förening finns människor med olika erfarenheter, olika behov och med olika önskemål om vad som är viktigt att arbeta med.

Men alla syns inte lika mycket och alla hörs inte lika mycket.

Därför kan det vara bra att fråga:
Varför är det så?

Man måste förstå vad normer är för att kunna förstå varför normkritik är viktigt.

Normer är regler i samhället om hur det är vanligt att vara, vanligt att leva och vanligt att se ut.
Normer finns inte i skrift på papper.

Att bryta mot normer

Vi märker normer när någon bryter mot dem.
Ibland kan det hända tråkiga saker för den som bryter mot normer.

Personen kan bli kallad för elaka saker.
Det är viktigt att förstå att normer och makt hör ihop.
De som följer normerna får ofta fördelar.

Normkritik betyder inte att man är kritisk mot alla normer som finns.
Det är mer att förstå att en del normer är diskriminerande och kränkande.

Det finns normer som måste finnas därför att de ger trygghet när människor träffar varandra.

Men normer är också allt det som många tycker är en "normal människa".
Normer sätter stopp för hur vi får vara och för hur vi inte får vara.

Normer syns inte

Normer syns inte och de märks inte.
Om ingen bryter mot normer, så tänker man inte på dem.

Om Karin berättar att hon har en ny pojkvän eller om Amar kommer till kontoret i skjorta och byxor så följer de normerna.

Men vad händer om Karin istället berättar att hon har en ny flickvän?
Eller om Amar har nagellack på sig?

Genom att ändra på saker bryter Karin och Amar mot normen för hur en tjej och en kille ska vara.

Problemet med normer är att de sätter gränser och stopp för människor.

Vi skapar normer

En viktig fråga är vem som skapar normerna.
Svaret är att vi alla skapar normerna.
Alla påverkas också av normer och vi är
med och påverkar normer.

Men det kan vara stor skillnad hur man påverkas.
Om du är en vit man, heterosexuell och medelklass
utan normbrytande funktionsvariation får du fördelar.
Om du är en lesbisk kvinna som använder ledarhund
och heter Fadime kan du bli negativt behandlad.

Makt och normer hör ihop

Vi får mer makt ju fler normer vi uppfyller.
Vi får också fler fördelar.

Makt finns överallt.
Makt finns hos dem som bestämmer, hos riksdagen,
hos chefer och LSS-handläggare.
Vi har alla olika mycket makt.
Det beror ofta på om vi uppfyller normer eller inte.

Makten finns hela tiden

En persons möjligheter hör ihop med till exempel
funktionsförmåga, hudfärg och sexualitet.

Det är bra att göra kartläggningar i en förening
för att förstå vilka normer som finns.
Att kartlägga är att undersöka något noga.
Man kan göra kartläggningen genom att
fråga varandra och er själva i föreningen.

Göra normer tydliga

- Vem pratar mest under mötena?
- Varför pratar den personen mest?
- Vilka personer lyssnar andra på?
- Vika personer lyssnar inte andra på?
- Vad får ni skämta och skoja om?

Göra normers fördelar tydliga

- Vilka behöver *inte* komma ut?
- Vilka får *sällan* kommentarer som gör

att personen känner sig mindre värd?

- Vilka är *sällan* med om sexistiska eller rasistiska kommentarer eller händelser?

Titta på sig själv

- Kan jag släppa ifrån mig makt så att andra får mer makt?

Visa på förändring

- Utgå inte från normer.
- Ställ öppna frågor.
- Byt ut toalettskyltarna.
- Vilka syns eller hörs som representanter för er organisation eller förening?

Öppna frågor är frågor som man inte kan svara ja eller nej på utan svarar med flera ord.

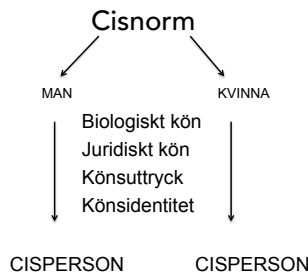
Hur funkar heteronormen?

Heteronormen delar in människor i två kön – män och kvinnor.

Den gör att vi tänker att män och kvinnor ska vara olika och att det som är manligt är mer värt än det som är kvinnligt.

Heteronormen säger också att tjejer bara kan bli kära i killar och att killar bara kan bli kära i tjejer.

I heteronormen finns bara heterosexuella cispersoner och att personer som *inte* är heterosexuella eller *inte* är cispersoner är utanför normen.

Heterosexuell på rätt sätt

Heteronormen säger också att du som är kvinna ska hitta *en* man, leva med honom och få barn tillsammans.

Personer med funktionsnedsättning finns inte i heteronormen. De ses oftast som könlösa och utan sexualitet. Många med funktionsnedsättning berättar att andra tror att deras partner är en assistent.

Normerna är trånga

Normerna är trånga för alla. Vi måste tänka på de saker och frågor som det finns normer kring.

- Har du på dig rätt kläder?
- Har du rätt fritidsintresse?
- Är du ihop med rätt person?
- Skaffar du barn?
- Skaffar du barn på rätt sätt?

Det är bättre för alla att tycka att fler sätt att leva, att vara och se ut är okej. Då slutar normerna att vara så trånga.

Fördelar att leva efter normerna

Bra hälsa är vanligare bland heterosexuella personer än bland homo- och bisexuella.

Fler homosexuella och bisexuella personer mår psykiskt dåligt än heterosexuella.

Öppenhet

Öppenhet är viktigt i mötet med hbtq-personer.
Det kan vara att kunna berätta om vad man gjort under helgen tillsammans med sin partner.

Öppenhet kan också vara att:

- Bli kallad för det namn man själv väljer.
- Använda det pronomen man vill, hon eller hen eller han.
- Få skjuts av sin partner till ett möte.
- Klä sig som man vill på medlemsmötet.
- Ha en bild på sin familj på skrivbordet.
- Kunna ta med någon av samma kön på fest.

Du kommer att möta heteronormen vid varje nytt möte med en person.
Heteronormen tror att alla människor är heterosexuella.

Om till exempel en tjej går med i er förening, och är sambo med en annan tjej och inte vill berätta att hon är homosexuell.
Vad kan hon prata om utan att det märks att hon inte är heterosexuell?

Bestämma själv

Varje person måste själv få bestämma om man vill komma ut och i så fall när man vill komma ut och hur man vill göra det.

Alla vill inte komma ut.
Men vi måste alla ta ansvar så att den tjej eller kille som *vill* komma ut känner att hen kan göra det utan att det händer något tråkigt.

Det är också viktigt att tänka på att alla inte kan välja om de vill komma ut eller inte.

Funktionsnormen

Funktionsnormen tänker inte på att någon kan ha en funktionsnedsättning. Vad som är en funktionsnedsättning beror mycket på vad samhället tycker.

Att ha glasögon anses till exempel inte vara ett tecken på en funktionsnedsättning, men att använda ledarhund anses vara ett tecken på en funktionsnedsättning.

Funktionsnormen gör att vi tänker på en del kroppar och funktionsvariationer som avvikande för att de inte ser ut som andra.

Samhället byggs från funktionsnormen, genom att det till exempel inte finns hissar i alla hus, att texter inte finns på lättläst svenska eller att texter inte kan läsas digitalt med uppläsningsverktyg.

Om man följer funktionsnormen får man fördelar i samhället. Exempel på sådana fördelar är bussar, tåg, trappor och stolar. De anses vara normala hjälpmedel.

Funktionsnormen har också betydelse för människors hälsa. En rapport visar att unga personer med funktionsnedsättningar har sämre hälsa än unga utan funktionsnedsättningar.

Ordlista

Funktionsvariation är ett sätt att beskriva funktionsnedsättning där alla har en funktion. Men funktionen kan vara olika.

Funkis är ett kort sätt för att säga funktionsnedsättning, funktionshinder eller funktionsvariation.

Funktionsnedsättning är när en funktion i kroppen fungerar sämre än vad som är normen. Det är ingenting du är utan något som du har.

Funktionshinder är hinder som du möter. Du är inte funktionshindrad. Du blir hindrad i samhället.

Funkofobi är när någon blir dåligt behandlad för att personen har en funktionsvariation. Att använda en diagnos som svärord är funkofobi.

Kognitiv funktionsnedsättning är till exempel ADHD och autism. Både ADHD och autism gör att hjärnan fungerar på ett annat sätt. Personer med kognitiv funktionsnedsättning kan behöva mer tid för att lära sig saker.

Fortsätta jobba

Hur kan ni fortsätta att arbeta med hbtq och med normkritik? Ett sätt är att diskutera normer genom att prata om olika case.

Ett case är en beskrivning av något som har hänt i verkligheten där det finns ett problem eller flera problem.

Tre case

I detta kapitel får ni tre case och en övning att diskutera i din arbetsgrupp. Det är situationer där någon eller några personer kränks eller diskrimineras.

Ni ska diskutera varje case tillsammans och hur man kan lösa de problem som finns. Det finns inget svar som säger vad som är rätt att göra.

Syftet är att du ska hitta nya sätt att säga eller vara när du eller någon annan känner

sig kränkt.

Syftet är också att arbeta så att inte kränkningar och diskriminering händer.

Läs och diskutera ett case i taget.
Diskutera först vad som händer och vem som gör vad.

Fortsätt med att diskutera hur ni skulle lösa problemet eller problemen.
Finns det något som du kan göra nu?
Vad kan man göra för att problemet inte ska komma tillbaka i framtiden?

Diskutera gärna i mindre grupper.
Sedan kan ni diskutera i större grupper och berätta vad ni har sagt i den lilla gruppen.

Case 1 En fråga

Tänk att era medlemmar har fått svara på frågor om tillgänglighet.

En medlem tar sedan kontakt med dig.

Medlemmen säger att det inte går att svara på den första frågan.

Frågan är om personen som svarar är kvinna eller man.

- Vad gör du för att medlemmen ska känna att den får ett bra bemötande?
- Vad svarar du medlemmen?
- Vad gör du sedan?
- Vad kan hända om det inte görs något?

Case 2 Byta namn

Du har börjat med könskorrigering på sjukhus.

Du får behandling med hormoner och du har bestämt ett namn som passar dig.

Nu vill du att personerna på din arbetsplats ska börja använda ditt nya namn.

Du vill också att de börjar använda ett nytt pronomen när de pratar om dig, till exempel hon, hen eller han.

- Hur gör du för att informera om detta?
- Hur tycker du människor på din arbetsplats eller organisation kan visa respekt på ett bra sätt?
- Hur tycker du människor på din arbetsplats eller organisation kan stödja dig på ett bra sätt?

Case 3 Fikarummet

Du sitter i fikarummet med Samira och ni pratar med några på jobbet. Samira berättar att hon och hennes tjej kanske ska skaffa barn.

En av de andra personerna säger:
"Jag har inte problem med att två tjejer är ihop, men jag tänker på hur det blir för barnet."

"Barnet kommer att bli mobbat för att det har två mammor.
Det räcker med att du har rullstol."

- Vad är problemet här?
- Vad gör du?
- Vad kan hända om det inte görs något?

Gör egna case

Tänk på egna situationer där det fanns ett problem eller flera problem.
Tänk speciellt på er förening eller organisation.

Diskutera meningar

Ni kan också fortsätta arbetet genom att diskutera några meningar.
Diskutera på ett normkritiskt sätt.

Diskutera

1. Jag förstår homofobi, fobi mot bisexuella och transfobi därför att jag blir annorlunda behandlad för min normbrytande funktionalitet
2. Homofobi, fobi mot transsexuella och transfobi är inte något vi arbetar med.
Vi är en organisation som mest arbetar med

rättigheter för personer med erfarenheter av normbrytande funktionalitet.

3. De flesta anställda och personerna i styrelsen är vita personer.

Det beror inte på deras hudfärg.

Det beror på att de har mest kunskaper.

Diskutera också

Vem pratar om vem i meningarna?

Finns det normer i meningarna?

Att diskutera i storgrupp

Nummer 1,2 och 3 som står ovanför är vanliga sätt att bortförklara att man följer normer. Men det är viktigt att förstå vad som händer då.

I nummer 2 följer man både heteronormen och cisnormen.

Att känna till att normer kan vara hinder betyder inte att man är bra på att förstå diskriminering på grund av till exempel könsidentitet eller etnicitet.

Hur kan man möta motstånd?

Att arbeta med att kritisera och ändra normer som hindrar och diskriminerar, gör att man kommer att möta motstånd. Det beror på att en del normer ger fördelar till personer som följer normerna.

Du och andra som vill diskutera normkritik och hbtq i er organisation eller förening kan möta motstånd, till exempel att någon frågar varför ni ska diskutera normkritik och hbtq igen.

Några frågor och svar

Någon kan fråga:

”Varför är det här viktigt?”

Vi pratade om det när RFSL var här.”

Men hbtq och normkritik handlar om mänskliga rättigheter och det berör alla.

Människor kan också visa motstånd genom att säga: Det finns så få hbtq-personer. Varför är det viktigt att prata om?

Då kan man svara:

Det viktigaste är inte hur många personer som finns i en grupp utan hur de mår.

Det är också viktigt att säga att: Antalet personer som väljer att vara öppna med att de är hbtq-personer beror mycket på hur öppen föreningen eller organisationen är.

Tänk alltid på människors lika värde, allas rättigheter och att inte diskriminera. Alla ska känna sig välkomna och ingen ska bli kränkt, diskriminerad, hotad eller utsatt för våld.

Vanliga motstånd:

- **Tystnad** – frågan glöms.
- **Händer inget** – man skriver, men det händer inget.
- **Finns inte med** – frågor om jämlikhet och att behandla alla lika finns inte med när politiska beslut tas.

- **Motargument** – någon säger att det inte är deras ansvar.
- **Hinner inte** – någon säger att de måste göra annat.
- **Ifrågasätter** – någon undrar om den som pratar om normkritik har de kunskaper som behövs.

Det är viktigt att komma ihåg att alla måste följa lagen mot diskriminering. Om du är anställd så finns det även en arbetsmiljölag som ska följas.

Policy

Policy är viktiga regler som ett företag, en förening eller en organisation har. Det bra att läsa igenom sina dokument om policy och kontrollera att alla diskrimineringsgrunder finns med.

Står det något om att alla medlemmar har lika värde?

Står det att organisationen är emot rasism, emot homofobi och emot transfobi?

Om det inte står så kanske ni kan skriva in det.

Om det finns skrivet i dokument är det lättare att möta motstånd och ifrågasättande.

Då finns det något att visa som säger att det inte bara är dina åsikter utan att det är hela föreningens eller organisationens åsikter.

Kontakta RFSL om det är svårt att skriva ett policydokument så ska vi hjälpa er.

Tips på normkritisk aktivitet

Tänk på att planera era olika aktiviteter ur ett normkritiskt perspektiv.

Det här kapitlet ger er tips på flera normkritiska aktiviteter.

Att tänka på innan ni börjar:

- Ni ska titta noga på normer och makt.
- Tänk *inte* att deltagarna tillhör normerna.

Om ni är ni en större grupp kan ni dela in er i flera grupper.

Sex personer i varje grupp brukar vara bra.

Olika normer att studera:

- Heteronormen
- Cisnormen
- Vithetsnormen
- Funktionsnormen
- Hbtq-rättigheter
- Eget förslag

Välj en aktivitet:

Planera aktiviteten från en norm eller flera normer som ni valt.

- Planera en normkritisk workshop.
- Planera en kafékväll.
- Planera en blogg.
- Planera en normkritisk utställning.
- Planera en medlemstidning.
- Planera en bokcirkel.
- Planera en podcast eller ett radioprogram.

Podcast är som ett radioprogram på internet.

Exempel på frågor till er aktivitet:

- Vilka ska vara med i arbetsgruppen för att planera aktiviteten?
- Varför ska de personerna vara med?
- Vem eller vilka ska leda aktiviteten?
- Vilka personer ska bjudas in att vara med?
- Hur ska vi ge information om aktiviteten?
- Hur ska vi ta reda på vad som varit bra och vad som varit dåligt med aktiviteten?

Exempel på frågor till temat:

- Vad innebär heteronormen, cisnormen, vithetsnormen och hbtq-rättigheter?
- Hur märks normerna i er organisation?
- Finns det något som är lika för de personer som bestämmer i organisationen?
- Vilka personer finns på bilder och i texter?
- Vilka fördelar får den som följer heteronormen, cisnormen, vithetsnormen och funktionsnormen i er organisation?
- Hur jobbar ni med hbtq-rättigheter?
- Vad har man för rättigheter om man inte är svensk medborgare?
- Vad har man för rättigheter om man vill söka skydd eller söka asyl?

Kom ihåg att arbetet med att planera nya aktiviteter är viktigt!

Titta normkritiskt på er förening

I Funkisprojektets utbildning fick ni tänka på vilka normer som finns i er organisation, som begränsar och diskriminerar.

Fortsätt att tänka på det!

Övningarna i häftet kan hjälpa er.

Här finns olika tips på vad som är bra att tänka på för att skapa en bättre organisation eller förening för alla och där hbtq-personers trygghet är viktig.

Att börja med

- Det finns inte bara kvinnor och män.
- Man måste inte vara kvinna eller man.
- En persons kropp eller könsuttryck är inte alltid samma som hur hen identifierar sig.

- Tänk på vad du själv tycker om funktionsvariationer och om hbtq.
- Tänk på hur normer kring till exempel kön, könsidentitet och sexualitet påverkar dig när du möter andra människor.
- Använd alltid de pronomen personen vill. Vanliga pronomen är hon, hen och han.

Toaletter

Toaletter är ett exempel på hur normer delar in människor.

Det finns ofta damtoaletter och herrtoaletter även då det inte finns någon pissoar.

För transpersoner som bryter mot normer kring kön är det ett hinder i vardagen.

Det är konstigt att så kallade handikapptoaletter är samma för män och kvinnor.

Måste skyltar på toaletter vara indelade i kön?
Kan skyltarna istället beskriva vad som finns?

- Stor toalett
- Pissoar
- Liten toalett

Enkäter

Frågar ni era medlemmar om kön när de svarar på till exempel en enkät?
En enkät är frågor på papper eller internet som många ska svara på.

Behöver ni fråga om kön?
Är det viktigt att veta kön?
Om ni vill fråga om kön så tänk på hur ni ställer frågan.

Ett förslag

Här är förslag på svar till frågan om kön:

- kvinna eller tjej
- man eller kille
- annat (med plats att skriva mer om man vill)
- inget
- vet inte
- vill inte säga

Samarbeta

Bjud in andra organisationer när ni ordnar saker eller skriver om mänskliga rättigheter.
Samarbeta med andra som också arbetar för mänskliga rättigheter för alla.

RFSL vill gärna vara med och stödja.
Det finns mycket som är lika mellan till exempel hbtq-rörelsen och funktionshinderrörelsen.

Allt är möjligt

Allt är möjligt att göra,
men ibland kan det kännas omöjligt.
Då kan det vara bra att tänka på vad vi kan göra nu, vad vi kan göra i morgon och vad vi kan göra om ett år.

Först är det viktigt att göra normerna tydliga.
Sedan måste ni tänka ut hur ni ska arbeta
mot de normer som finns.

Övning

Denna övning är för att ni ska prata och skriva
om vilka normer som finns på er arbetsplats
och komma på hur ni kan arbeta för att förändra er.

1. Gör en lista på vilka normer som finns på jobbet.
(till exempel: vithetsnormen och heteronormen)

2. Skriv hur normerna syns.
(till exempel: Bara vita personer blir chefer.
Bara gående personer kan ta sig in i byggnaden.)

3. Gör en lista på lösningar.
(till exempel: Låt alla få vara med och bestämma.
Sätt in hissar och bygg en ramp in i byggnaden.)

4. Gör en lista på vad ni kan göra i morgon,
vad ni kan göra om ett år och i framtiden.

Nu har ni en plan på vad ni kan förändra.
Bestäm sedan vem som ska göra vad.
Nu har ni en handlingsplan!

En normkritisk handlingsplan

Hur kan ni fortsätta att arbeta med normkritik?

Ett bra sätt är att läsa era policydokument
och läsa era handlingsplaner.

Är det någon policy som saknas?

Här kommer förslag till att skriva en ny
handlingsplan eller skriva om den ni har.
Ni kan göra det genom att svara på
frågorna själva och fråga er organisation.

Finns det något skrivet om hbtq eller normkritik?

Om ja – på vilket sätt? Kan det förbättras?

Om nej – hur kan vi förändra det? Kan det förbättras?

Frågor till er handlingsplan:

Hur vill ni att det ska vara?

Skriv vad ni vill med handlingsplanen.

(till exempel: "En trygg förening för alla, där man får vara den man är oavsett könsidentitet, könsuttryck, sexuell läggning, ålder, etnicitet, funktionsvariation eller tro".)

Varför ska ni göra en handlingsplan?

Ställ frågor till varandra och diskutera:

- Hur är medlemmarna mot varandra?
- Hur pratar ni med varandra på fikarasten?
- Kan ni säga till om någon säger något konstigt?
- Är det fler frågor ni behöver svara på?

När ni svarat på frågorna:

Skriv kort om varför det är viktigt att göra er handlingsplan.

Hur ska ni nå målet med handlingsplanen?

Diskutera hur ni ska nå målet med planen:

- Hur ska ni nå målet med planen?
- Vad vill ni uppnå och när ska det bli?
- Hur ska ni kunna förklara målet för de som bestämmer?

Diskutera hur ni ska berätta om målet för nya medlemmar och för nyanställda:

- Hur ska ni berätta om målet?
- Skriv en text för att få nya medlemmar.
- Hur kan ni förklara för nya medlemmar att er organisation arbetar normkritiskt?

Exempel:

"RFSL Ungdom vill vara en bra organisation för alla unga hbtq-personer i Sverige.

I det arbetet behöver vi bli bättre på att bemöta rasism och normer kring funktionsförmåga.

Därför vill vi gärna ha sökande som själva har mött rasism eller dålig tillgänglighet."

Skriv en egen formulering!

Vem är handlingsplanen till för?

Skriv alla ni tycker att handlingsplanen är till för.

Vem är ansvarig för handlingsplanen?
Vem bestämmer om handlingsplanen?
Finns det tjänstemän som kan påverka?

Att påverka:

- Hur ska ni få de som bestämmer att göra som ni vill?

När ska ni göra det?

- Gör en lista över de aktiviteter som ni ska göra.
- Vilken aktivitet ska göras först?
- Dela arbetet mellan er.

Ordlista

HBTQ är en förkortning av flera ord.
H står för homosexuell, B för bisexuell,
T för transpersoner och Q för queer.
Hbtq är sexuell läggning, könsidentitet
och könsuttryck.

Kön

Vi på RFSL tycker vi att det är viktigt
att förstå att kön betyder olika saker.

- **Könsidentitet**
Kön man känner sig som.
Kön man vill att andra ska tänka att man har.
- **Könsuttryck**
Det kön man visar genom till exempel kläder.
- **Biologiskt kön**
Det könsorgan man har inuti kroppen
och könsorgan utanpå kroppen.
- **Juridiskt kön**
Personnummer och det kön man har i passet.
- **Språkligt kön**
Om man är hen, den, hon eller han.

Cisperson

En cisperson är en person där kropp,

juridiskt kön, könsidentitet och könsuttryck är samma som tvåkönsnormen.

Det är till exempel en person som föddes med snippa och det står "kvinna" i folkbokföringen. Personen trivs med att kallas hon. En cisperson är inte en transperson.

Transperson

En transperson är en person som bryter mot samhällets normer om kön och könsidentitet. En transperson kan vara homosexuell, bisexuell, asexuell eller något annat.

Transsexuell

En transsexuell person är en man eller kvinna som inte har samma könsidentitet som det juridiska kön man fick vid födseln.

Därför kanske personen vill byta juridiskt kön och ändra kroppen. Det går att göra med hormoner och operation.

Transvestit

En transvestit är en person som har ett annat könsuttryck än det som andra väntar sig av personer med hans juridiska kön. Det kan vara personens kläder, smink, hår, kroppsspråk, röst och annat.

Drag eller att draga

Att draga betyder att leka med könsuttryck. Ofta genom att överdriva typiskt manliga uttryck eller typiskt kvinnliga uttryck.

En dragqueen överdriver typiskt kvinnliga uttryck. En dragking överdriver typiskt manliga uttryck. Det är inte samma sak som att vara transvestit.

Drag är ofta något politiskt. Både kvinnor och män kan vara dragqueen och dragking. Crossdrag är att blanda olika könsuttryck.

Ickebinär

En ickebinär person känner sig inte som man och inte som kvinna heller.

Ibland är ickebinär en rubrik för alla som inte följer tvåkönsnormen, till exempel intergender eller genderqueer.

Ordet betyder inte samma sak för alla som tycker att de är ickebinära.

En del känner sig som både tjej och kille.

Andra ickebinära tycker att de är mellan att vara tjej och kille.

Många ickebinära känner sig inte som något kön.

Det finns ickebinära som vill ändra kroppen med hormoner och operation.

Pronomen

Pronomen är till exempel hon, han, hen och den.

Det är det ord jag vill bli kallad när andra pratar om mig.

Till exempel: Hen är snäll. Jag tycker om hen.

En del vill bli kallade vid förnamn i stället för med pronomen.

Transfobi

Transfobi är när någon behandlas dåligt för att den är transperson.

Sexualitet

En persons sexualitet är vem man blir kär i, vem man blir sexuellt intresserad av, vem man har sex med och vem man vill ha en relation med.

Asexuell

En asexuell person blir inte intresserad sexuellt av någon annan.

De flesta asexuella personer blir kära.

Bisexuell

En bisexuell person kan bli sexuellt intresserad av och kär i både killar och tjejer.

Pansexuell

En pansexuell person kan bli sexuellt intresserad av och kär i alla kön och könsidentiteter.

Heterosexuell

En heterosexuell kille kan bli sexuellt intresserad av och kär i tjejer.

En heterosexuell tjej kan bli sexuellt intresserad av och kär i killar.

Heterosexuella följer normen och får ofta fördelar i samhället.

Homosexuell

En homosexuell person kan bara bli sexuellt intresserad av och kär i personer som har samma kön.

En tjej som bara blir intresserad sexuellt av och kär i tjejer kan kallas lesbisk eller flata.

En kille som bara blir intresserad sexuellt av och kär i killar kan kallas bög.

Queer

Ordet queer betyder flera saker.

En person som är queer vill inte dela upp kön och sexualitet i grupper.

En person som är queer tycker att det finns många fler kön än bara kille och tjej.

Homofobi

Homofobi är när någon blir dåligt behandlad för att personen är homosexuell eller bisexuell.

Diskrimineringsgrunder

Att diskriminera är att göra skillnad på människor.

Det är att inte behandla alla lika.

I Sverige finns en lag mot diskriminering.

Diskrimineringslagen gäller på arbetet, i hemmet och i skolan.

Diskrimineringsgrunderna enligt svensk lag

- Kön
- Etnisk tillhörighet
- Religion eller annan trosuppfattning
- Sexuell läggning
- Funktionsnedsättning

- Könsidentitet eller uttryck
- Ålder

Cisnormen

Cisnormen menar att alla ska identifiera sig med det kön man fick vid födelsen.

Tvåkönsnormen

Tvåkönsnormen menar att det bara finns två kön och att könen är olika.

Heteronormen

Heteronormen tänker att det bara finns tjejer och killar.

Den menar också att tjejer bara kan bli kära i killar och att killar bara kan bli kära i tjejer.

Andra viktiga ord

Normsamverkan

Normsamverkan är att olika normer hör ihop och att normerna påverkar varandra.

Intersektionalitet

Intersektionalitet är ett annat ord för normsamverkan. Det är att kunna visa och förstå hur makt fungerar och hur makt påverkar människor.

Funktionsmaktsordningen

Funktionsmaktsordningen tänker bara på ett samhälle med personer utan funktionsnedsättning. Personer utan funktionsnedsättning är normen.

Funktionsvariation

Normbrytande funktionsvariation är ett normkritiskt sätt att beskriva funktionsnedsättning.

Funkofobi

Funkofobi är när någon blir dåligt behandlad för att personen har en funktionsnedsättning.

Rasism

Rasism är när någon blir dåligt behandlad för till exempel sin hudfärg, kultur eller religion.

Rasism är också när det är svårare att få ett jobb för en person som heter Muhammed än för en person som heter Kalle.

Rasifiering

Rasifiering är när människor dömer andra för att personerna har en viss hudfärg eller kommer från ett visst land.

Vithetsnormen

Vithetsnormen betyder att det är normalt att ha vit hudfärg och att vita personer har makt och fördelar.

Information, kontakt och tips!

Vill ni veta mer?

Då kan vi hjälpa er!

Vi har en utbildning om HBTQ som är fyra eller fem halvdagar. Utbildningen görs för att passa speciellt för er organisation eller verksamhet.

Ta kontakt genom att skriva e-post till:

utbildning@rfsl.se

Vi vill också ge tips om Interfems utbildningar om man vill jobba mer med antirasism och vithetsnormer inom organisationen. Läs mer på Interfem.se.

Vi har pratat med flera personer, läst böcker och läst andra hemsidor för att kunna skriva vår ordlista.

Vi har till exempel läst:

- *Vi andas samma luft* – Föreningen Grunden
- *Lätta sexboken* – Inti Chavez Perez
- HBTQ-kojan *Mentorskap på nätet bortom hetero- och tvåkönsnormen* – RFSL Stockholm
- *Queera berättelser* – RFSL Stockholm
- *Transformer.se* – RFSL Ungdom
- *Vilja och vrede, inspiration för glödande aktivister* – RFSL Ungdom
- *Sex- och samlevnadsundervisning i särskolan* – Skolverket
- *Christine Bylund* – STIL

Vi har pratat med:

- Unga synskadade, SRF – Synskadades riksförbund.
- STIL – Personlig assistans och politisk påverkan.
- SDR – Stockholms dövas riksförbund.
- SDUF – Sveriges Dövas Ungdomsförbund.
- Riksförbundet Attention – för människor med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar (NPF).
- DHR – Förbundet för ett samhälle utan rörelsehinder.

- RSMH – Riksförbundet för social och mental hälsa
- FQ – Forum för kvinnor och funktionshinder.

Fler böcker

BRYT!, metodmaterial, RFSL Ungdom, www.rfslungdom.se

Chavez Perez, Inti (2014) *Lätta Sexboken*. Stockholm: LL-förlaget.

Darj, Frida (2014). *Vilja och vrede: inspiration för glödande aktivister*. Stockholm: RFSL Ungdom

Ericson, Lisa (2013). *Funkisrapporten – 'Och aldrig mötas de två'*. Stockholm: RFSL Stockholm

Föreningen Grunden Göteborg (2012) *Vi andas samma luft – Om jämställdhet inom LSS och SoL*

Grönvik, Lars och Söder, Mårten (red.) (2008). *Bara funktionshindrad? Funktionshinder och intersektionalitet*. Malmö: Gleerup

Makthandbok – För unga feminister som (be)möter rasism och sexism i föreningslivet, 2:a upplagan (2011) Interfem, www.interfem.se

MedVerkan – Fungerande förändringsarbete för lika rättigheter och möjligheter, metodmaterial (2011) Arbetsmiljöforum i Sverige AB/ Tema Likabehandling.

Pincus, Ingrid (1997) *Manligt motstånd och ambivalens till jämställdhetsreformer*.

RFSL Ungdom (2009). *Effekter av heteronormen, En studie om utsatthet för sexuella övergrepp, sexuell gränssättning samt utsatthet för hatbrott bland unga hbt-personer*.

Riksidrottsförbundet (2013). *Hbtq och idrott, Ungdomars erfarenheter och villkor inom svensk idrott*. FoU-rapport 2013:1

Sex- och samlevnadsundervisning i särskolan: jämställdhet, sexualitet och relationer i grundsärskolan och grundsärskolans inriktning träningskola, samt gymnasiesärskolans nationella och individuella program. (2014). Stockholm: Skolverket

Tillgänglig på Internet: <http://www.skolverket.se/publikationer?id=3347>

Statens Folkhälsoinstitut (2012) *Hälsa och välfärd hos barn och unga med funktionsnedsättning*. A 2012:02

Statens Folkhälsoinstitut (2012). *Hälsa på lika villkor?*

Stenberg, Jojo, Freiman, Isander E. & Michaelsdotter, Majk (red.) (2014). *Hbtqkojan.se: hbtq-mentor på nätet. Mentorskap på nätet bortom hetero- och tvåkönsnormer. Erfarenheter och metoder från hbtqkojan.se*. Stockholm: RFSL Stockholm

Stockholms läns landsting (2010). *Mötesplatser i Stockholmsregionen*. Regionkontoret Stockholms länslandsting 2010:2

Ungdomsstyrelsen (2010). *Hon, hen, han, en analys av hälsosituationen för homosexuella och bisexuella samt för unga transpersoner*. Ungdomsstyrelsens skrifter 2010:2

Ungdomsstyrelsen (2012). *Fokus 12 Levnadsvillkor för unga med funktionsnedsättning*. 2012:3

Yvell, Maria (red.) (2014). *Queera berättelser*. Stockholm: Rfsl Stockholm